



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Jacobi Sadoleti Episc. Carpentoracti Epistolarum Lib. VIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

verò mi Sadolete, quem à nobis maximarum & grauissimarum artium studia, in quibus iam pridem magna cum laude versaris, abducunt, isto tuo sic fruere ocio, ut cum te preclarissimi ingenij monumentis ab omni posteritatis obliuione vindicaris, nonnihil etiam memoriam nostri conseruandam parca-
le. Roma Idibus Iunij.

IACOBI SADOLETI EPISCO-
CARPENTORACTI EPISTO-
larum Lib. VIII. Epist. I.

REGINALDVS POLVS IACOBO SA-
doletæ Episc. Carpent. S. P. D.

GRATIAS tibi agam prius (ita enim rerum ordo
mei officij ratio postulat, deinde ad mandata
conuertat. Neq; verò illa solum n. e. ad agendum gra-
tias impellunt, que tu in me presentem officia
culisti: cum me domo atque hospitio honorifice hunc
acciperes, cum animum meum, cui congressus capidissimus
erudito illo & pleno grauitatis sermone retineres & plane pater-
res: atque maximis de rebus querentem & hesitantem, non
proflus serupulo & dubitatione liberares. Que quidem que-
rentem reuoco (reuoco autem sepius) quod de Platonis
cena dixit Timotheus: cum ab eo inuitatus esset, & eundem
postero die vidisset, cenas Platonis non modò in presentia, sed
in posterum quoque diem esse iucundas: idem ego multo
placidius de tuo hospitio dicere possum. Non modò in presentia
fuisse iucundum, sed in aliquot menses iam fuisse, atque idem
ut spero, in multos annos futurum. At verò cum à tua constanti-
tudine, cuius ego suauitatem tum primùm quasi gustare ceperam,
tam citò dirimi, ac tanto locorum intervallo disiangi, animo
nè moleste ferrem, cum nec mihi tum integrum esset alter-
tere, rationibus meis sic ferentibus, & in hæc loca penè trans-
gressus: ne huic quidem dolori meo resuisi. Inita enim à te
est, quemadmodum eo quo tantoperè delectabar, non
que priuaret. Sed ut te etiam absens aliqua ex parte fruerer,
iuncto mihi eiusmodi itineris comite, qui te mihi quoties
debat, qui iucundissimos tuos, & grauissimos sermones
remissione referebat, nec sane in terram eam, quam ex
titudine tua voluptatem cepi, villo pacto sinebat. Quis enim

quam melius exprimere potuit, quam tu, quam scripta tua, quam
 liber ille tuus quem per me Bembo reddi voluisti: in quo prudentia
 tua, gravitas, doctrina, quibus maxime delectabar, elucet.
 Hunc certe mihi comitis loco accepi, qui non modò mihi in
 brevi illa & paucorum dierum via, quæ in Italiam properanti in-
 stabat, pro vehiculo fuit, in quo maxime, & periculosisimè la-
 borar, & vehiculi, & ducis locum facillè obrineret. Ex quo qui-
 dem hanc primo aspectu voluptatem cepi: quòd mihi cogitatio-
 nem omnem de eo in quod ingressus eram itinere, impedito sa-
 tis demolesto, abstulit, meque totum in contemplationem præ-
 clari illius itineris abduxit, quod te duce & monitorem, ado-
 lescenti ad laudem & decus tendenti, certum & gloriosum pro-
 ponebat. In quo quidem valde delectabar, cum quasi oculis,
 sic animo cernerem, te grauisimum & prudentissimum senem,
 ut peritum gubernatorem, gnarum & locorum & maris, fide-
 rumque & tempestatum omnium, sic animo providum, sic omnia
 pericula longè lateque perspicientem, ut nihil non prædiceres ac
 præceres, quod vel impedire tam præclarum cursum, vel in pe-
 riculum adducere posset. Qui non cuius adolescenti, in vulgi
 moribus educato, vulgaribus parentibus orto, & qui filiorum e-
 ducationem in postremis haberent, te ducem profiteris: sed il-
 li qui ab optimis parentibus, penè antequam in lucem puer ede-
 retur, huic tam præclare expeditioni fuerit destinatus: cuius e-
 ducationi natura non obfistere, sed suas dotes benignè largien-
 do, se fauicem sponderet. Qui ab in cunabulis sic eductus, sic li-
 teris & moribus formatus fuerit, quemadmodum est à te sanctis-
 simè & prudentissimè præscriptum. Hunc verò talem cum tibi
 ipse oratione formalis, vel potius natura sic formatum, & pa-
 tentium votis huic rei destinatum, cum Paulum tuum accepisses,
 quòd non voluptatis mihi præbuit, præclarus ille quem recen-
 ses, in eo instituendo apparatus? Deinde cum ex puerili institu-
 tione, tanquam ex angustiis eum abduxisses, & in latum illud,
 quòd adolescentis institutioni quasi pelagus patebat, adduxisses,
 tum sanè maxime delectabar, cum te secundissimo illo orationis
 cursum, plenè eloquentiæ velis, ita omnes artes doctrinasque per-
 cursum videre, ut cum nihil tibi tum aliud propositum es-
 set, nisi ut earum artium sedes & loca, ubi ad tempus insisten-
 dum, atque ad maiora & vltiora tendenti commorandum es-
 set, monstrares: ea tamen sic oratione illustras, sic artium sin-
 gularium vires & virtutes explicas, ut propè monstrando in ea-
 rum iam possessione mittere adolescentem videaris, atque eas re-
 cendenda tradere. Hæc certe magna cum voluptate contempla-
 bar: sed quòd magis me delectabant, eò sanè quidiù expectabam,

quòd

quo tandem præclarum istum cursum, quem tanto apparatu instituiti, dirigeres: quem tibi portum proponeres. In qua expectatione statim se mihi in conspectum obtulit philosophia portus, quò te velis remisq; properare, atque illic paulò post manuum tuam relinquere videbam. Præclarus ille quidem, & omnibus aliis portus præferendus, si antiquis illis Aristotelis & Platonis temporibus, vel etiam si recentioribus M. T. Ciceronis hic cursus abs te institutus fuisset, aut si ij gubernatores adoluscenti tuo contigissent: nec enim illi profectò alium elegerunt, nec facile tum alius tutior vel commodior reperiri potuit. Scilicet cum his felicibus temporibus cursum institueris tuum, quibus ut multi terrarum noui tractus, insulæq; & portus antiquis incogniti, inuenti sunt: pluribus eorum qui antiquius celebrati erant, vel mari obrutis, vel vetustate consumptis: sic etiam antiquiorum portus multò tutior & tranquillior, Deo ipso, & eorum Dei filio duce & inuentore nobis apertus sit, quem antiqui ignorabant. Cumq; Sadoletus ipse, qui in hoc cursu gubernatus locum obtinet, et si appullus quidem ad antiquorum portum, nomen præteruictus sit, nec diutius tibi commoratus, quàm ut necessaria sibi inde sumeret ad reliquum cursum perueniendum: hunc tandem, qui à Deo filio monstratus sit se receperit, ubi summa cum animi tranquillitate & securitate viuere quid est, non Paulus tuus merito tecum conqueratur, si in alieno & inchoato iam portu eum relinquis, cum te ipsum in optimo & tutissimo collocares? Ego certe illius verbis tecum expostulare non dubitabo, si iuuenem omnibus vel nature dotibus, vel doctrinæ prædiis tua opera instructissimum, & planè talem qualem parentum votis expectandum proponis, fluctuantem iam in philosophiæ portu reliqueris: quæ ne portus quidem iam nominè digna sit: sed ut de Tenedo dixit Poeta, Nunc tantum sumus, & statio malè fida carinis. Atqui non nobis tantus iste in expectando apparatus, nec præclara ista tua institutio, talem nobis promittit, qui præcepta tandem viuendi à Philosophis petere, aut qui animi securitatis causa in illorum portum conuigere necesse haberet: sed qui vel principibus ipsis Philosophorum, si iam reuiuiscerent, nouum & præstantius viuendi genus ostenderet, quo illi nunquam aspirare potuerunt. Sapientiam autem & animi tranquillitatem longè aliam, & aliunde quàm à philosophiæ præceptis petendam, tantò præstantiorem & diuturniorem quàm philosophia promitteret, quantò humanis præstabilita diuina sunt. Quare age mi Sadolete, noli promisso tuo, in inuene instituyendo satis factum putare, si eum ad philosophiam perduxeris, aut etiam si philosophiam ipsam integram tradideris. Soluas inde oportet, neque vnquam defatigare, docere

in sacrum eundem portum, in quo tu ipse summa cum animi tranquillitate viuis, illum perduxeris. Nec enim conuenit tam prestanti educationi, & illi quem omnium opinione, heredem virtutis & sapientiae tuae es relicturus, in alio quam quo ipse tabernaculum vitae posueris; portu conuiescere. Haec ad te verborum scripsi, vel tuo imperio obsequutus, qui me etiam de illo tuo libro, quem satis admirari non poteram, quid sentirem ad te scribere voluisti, vel meo in sacras istas Mulas amori satisfaciens. Quas abs te illaudatas & tacitas preteriti, cum reliquas omnes artes & disciplinas dignis praeconiis ornaris, vix a quo animo spectabam. Vel etiam quod Langge nostro, cuius liberis instructendis iste abs te labor praecipue sumptus sit, hoc imprimis gratum fore non dubitabam, si quod in philosophia & reliquis artibus facis; vt singularum laudes attingendo, ad earum studium adolescentum animos erigas, idem in Theologia facere non neglexeris: in qua reliquae omnes, vt in oceano flumina, se immergere solent, & debent. Et certe conuenit, vt quae te ipsum maxime ornant, & indies magis magisque ornatura est, cum de iis disciplinis sermo sit, quarum cognitio humanos animos colit & perficit: eius laudem haudquaquam silentio inuoluas: praesertim cum ad Langgem scribas, quem scio, quoties de negotiorum studiis, quibus in aula versantem iactari necesse est, emergere licet, in nullo libertatis, quam in Theologiae portu conuiescere. Sed tu me loquacitati ignosces, qui cum sancte adiurare possim, me his quatuor annis non tantum quidem Latine legisse, quantum nunc ad te scripsi, Theologorum libris auocatum, quos tamen in genere Latinorum scriptorum non pono: in hanc insolitam Latine scribendi loquacitatem erupi. Sed vt loquendi tecum, sic etiam scribendi ad te, quo cum absente quasi loqui videor, dulcedo quaedam me longius vltra epistolae fines prouexit. Cui tu pro tua humanitate ignoscas oportet. Nunc ad tua mandata venio. In quo co breuior ero, quo maiora mihi scribenda reliquerunt eorum litterae, ad quos mihi mandata & literas dedisti: quas iam spero ad tuas rescriptas te habere. Omnes enim receperunt, post paucos dies, quibus id commodè facere possent, se tuae voluntati esse satisfacturos. Bembi verò literas cum his ad te mitto: quem cum Venetiis salutarem, eiq; tuas literas vna cum libro darem, quanto per te delectaretur de te, & de tuis studiis audire, pro vestra comendatissima necessitudine, facilius est tibi existimare, quam mihi scribere. Veronensi verò Pontifici, quem Veronae salutavi, etiam tuas literas tradidi: qui me vnum diem apud se detinuit, cum nullus penè nobis sermo esset, nisi de te, & de tuis studiis: cum sepe se valde dolere ostenderet, suauissima consuetudine tua, propter locorum interuallum, quo distincti estis, se priuari

M. Laza-



Lazarum tuum Patavij offendi, cui etiam tuas literas tradidi cum ad me salutarum humanissimè venisset. Omnes verò tibi ista animi tranquillitate & ocio gratulantur: ex quibus tam perclaros factus oriri, & prodire in vilitatem publicam vident. Quæ ut tibi perpetua sint optant. Egoq; imprimis, qui non minus perclaros sciam te iam parturire, his qui a te iam sunt in lucem editi, hoc idem optare non desinam, partumq; felicissimum opto. Vale. Venetiis, IIII. Cal. Nouemb.

II.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARP.
Reginaldo Polo S. P. D.

ILLVM primum cepi ex literis tuis fructum, quod cognovisti. His manu tua scriptis, te valitudine bona iam vti: de qua tuam mehercule aliquot antea diebus non parum sollicitus, cum Thomas tuus ad me Auenione scripsisset, te in eum motum quo hic laborabas, Venetiis deavò incidisse: nunc tuæ mihi peroptata: literæ omnem mihi huiusmodi de te metum & sollicitudinem meam penitus absterferunt. Confido enim (quæ tua temperantia est) hunc nuncium valitudinis tuæ, & letitiam quæ nos ex eo capimus, diuturnam nobis fore. Alter autem fructus ex tuis literis non tam fortasse necessarius, quam hic de quo dixi, sed certè ad voluptatem animi aliquantò vberior: quod quantum tu me ames, & quàm de me honorificè sentias, ex ceteris planè literis perspexi. Etiam mehercule cuiusmodi tu sis, quæ doctus, quàm humanus, quàm elegans, quàm dignus quæ omnibus his ameris atq; colaris, qui virtutem, & comitatem, & primum sibi morem esse colendum putent. Sed quæ tu ad me me ipso scribis, in quibus iudicium tuum est de me cum singulari benevolentia coniunctum: omnia sunt eiusmodi, ut cuiusmodi amanti facile appareat, amanti illa esse hominis magis, quam suæ. Et si enim tu hac ingenij quoq; & sapientiæ laude mirum ornatus es ut possis commodè iudicare de altero: tamen id quod tibi esse impedimento, quod plurimis officit, ut amore inducitur amici bona carius æstimes, quàm quanti illa sunt, minimè mirandum est: præsertim cum naturæ humanitatem habere ingenio & prudentia non inferiorem. Mihi quidem, cum ea quæ tuis tribuis, non continè agnoscenda esse videantur, libenter illa refero & conuerto ad amorem: quo sanè dum charus tibi factusq; sum, satis tuo iudicio me ornatum esse puto. Non enim in diocis est opera, neq; virtutis, tali viro qualis es tu, tam optè placere. De te verò, mi doctissime atq; humanissime Pole, si cetero xero quæ sentio, nunquid tu illa cetero iudicio, ac benevolentia

In te metes ascripturus? Veinam quidem possem verbis omnia
 complecti, quae mihi de te in animo insita, penitusque affixa sunt:
 non vereretur nimium amantis suspicionem. Sed si hoc non queo,
 quod meos eloquendi, exprimendique conatus, tuorum orna-
 mentorum copia obruit: illud quidem dicam quod in promptu
 est: visque eò me aspectu, sermone, sanctissimis tuis illis, & mo-
 destissimis moribus, fuisse captum: ut nunquam postea mihi ex
 animo nostri illius congressus memoria exciderit. Quanquam
 enim percipiendi tui penitus, ac fruendi exigua mihi potestas
 fuit facta, propter subitum à nobis discessum tuum, qui mihi
 meritis non minus reliquit, quam tuus letitia aduentus tulerat:
 tamen vitae cursum tuæ mecum ipse considerans, & summo-
 rum hominum testimonia, quae tibi sepe egregia apud me ab il-
 lis data sunt, cogitatione mea repetens, quibus praesertim testi-
 monis brevis illa mecum congressio tua apprime fidem fecisset:
 talem te in animo gerere cepti, qualis profecto tu es. Neque ali-
 ter strare poteram, quam eum, qui & nobilitate domi, & for-
 tuna amplissimus, cognatos, familiares, patriamque reliquisset:
 & cum flagraret studio atque amore artium optimarum, ex vlti-
 mis orbis terrarum regionibus illarum adipiscendarum causa
 in Italiam se contulisset: ibique annos complures commoratus,
 ita se dedisset familiaritatibus amicis, & doctissimorum ac
 praestantissimorum hominum, ut illorum omnium iudicio im-
 penitus dignus ipse haberetur, quem & propter fidem atque in-
 tegritatem vitae venerarentur omnes, & propter ingenium do-
 ctissimamque colerent: hunc ego (inquam) existimare alium non
 poteram, quam summum & singularem virum: hominemque e-
 nimmodi, cui nos ita qui pendimus & iudicare aliquid possumus,
 non benevolentiam modo, aut honorem tacitum, sed omnia cul-
 tus & officij aperta & perspicua studia deberemus. Accesserunt
 litterae tuae praeclarae testes ornamentorum tuorum, atque amoris
 summi erga me tui: quae me totum tibi addixerunt. Quam illae
 humiliter scriptae: quam eleganter: quam argute: nihil ut inge-
 nij luminibus his quae in eis plurima elucent, nihil ut praeclara
 & fuge pietatis tuae, ac religionis erga summum Deum, quae in
 illis expressa est, fieri possit illustrius. Et tamen tu is cum sis, qui
 alicuius domum ingressus, intro tecum feras letitiam hospiti
 tuo, atque honorem: agis mihi per literas gratias quod de domi
 meae libenter acceperim. Quasi non maximo mihi ornamento
 fuerit aduentus tuus, & voluptati sermo atque congressus. Aut tu
 plus ex me, quam ego ex te, & ex sermonibus tuis, adeptus fue-
 ris & fueris, & commodi. Ast ego tuum illud consilium si-
 dele & sapiens nunquam è memoria depono: cum tu mihi du-
 bitanti, quodnam genus potissimum sequi studiorum deberem,



& quorum auctoritati atque opinionibus assentiri: quod erant
 qui alia mihi studia quedam, & diuersas scribendi rationes pro-
 ponerent: sidenter & promptè confluisti, vt ea precipue lectu-
 rer studia, quorum fructus in hac vita non solum, sed in omni
 ternitate integri manere possent. Quo ego responso maxime
 ductus sum, vt me literis sacris totum dedendum putarem, a
 quas eram iam quidem sponte mea propensior. Simulque integ-
 ritatem, & virtutem, & religionem tuam admiratus sum. Qui enim
 inter eos homines diu versatus esses, quibus hæc studia minime
 probantur: atque eis artibus ipse instructus, quorum videlicet
 pos, eruditio, elegantia, ab his rudiioribus (vt existimatur) studiis
 abhorrebat: bonitate tamen naturæ, & ingenij vi, ac ceteris, am-
 ponenda studia duceres: quæ non presentem modo suauitatem
 sed multo magis rationem perpetuæ vtilitatis habeant. Sed que-
 ro: maioris ista sunt operæ & temporis longioris quam vt in
 epistola comprehendi possint. Veniamus ad literas. In quibus
 quod scribis, librum meum in via tibi pro vehiculo fuisse, valde
 mediisfidius id lector: quodque eum probas ac laudas, mihi te
 vehementer gratum (quid enim dissimulare est opus) Sed illud
 gratius tamen est, quod ex illo te intelligo memoriam & cogi-
 tationem mei crebrius aliquantò & diligentius vni passe: quod
 nihil mihi quidem accidere potest optatius. Mandata mea, quæ
 abeunti tibi dederam, diligenter te conseruasse, neque hinc
 ui enim fidem & integritatem tuam) & te de ea re plurimò de-
 mo. Accepiam quidem à Bembo meo literas, cum vberes ad
 quæ ab eo requirebam, imprimisque & elegantes & eruditissimas
 tum omnibus refertas officij ac beneuolentiæ signis. Expre-
 tionem tuam qua vteris mecum, quod locum Theologiæ in
 numeratione earum artium, quibus recta institutio adolescen-
 tiæ continetur, nullum dederim, sed in philosophia totum ho-
 minem constituerim: sic accipio mi Pole, vt in omnibus rebus
 etis atque factis tua animi virtus, Deo dedita voluntas velle
 menter mihi probetur. Sed ego primum nominatim de Theolo-
 gia nihil dixi, quod ea in philosophia nomine continetur. Est
 enim Theologia (vt ipse nosti) apex quodammodo philosophiæ
 & fastigium. Cuius tanquam magni cuiusdam corporis, cum plu-
 ra membra sint, vt ab Aristotele est perspicuè demonstratum, illa
 quæ de Deo pars, & de principe cautè pertractat, sola proprie
 gna est quæ philosophiæ nomine censetur. Quæ etsi aliter tra-
 tractata à nostris est, ac veteribus fuit: eam tamen philosophiam
 nunc appellari video à doctissimis & sanctissimis viris, Christo-
 stomo, Basilio, ceterisque. Deinde cum adolescentem sic iussis-
 tuam, vt cum duntaxat deducam ad annum ætatis quintum supra
 vigesimum, post id autem suo cum arbitrio permittam: non re-
 sum

sum mihi fuit conuenire, accuratiùs ad ætatem illam de Theologia verba facere: cum hæc ars vna atque scientia senectuti maxime & sedatioribus annis apta sit. Et si præcepta suscipienda religionis necessaria etiam iuuenta sunt, quemadmodum vtique sunt: factis illa à me in eo libro, quatenus quidem ad adolefcentiam pertinet, sint tradita. Postremò, cum in Hortensio distinctas de philosophia acturus sim, eamque in suas partes omnes distributurus, veluti de qua proprius ibi sermo habendus est: non dari eius dialogi ornaumentum, quod in laudatione Theologiae vel præcipuum futurum est, in hoc priùs libro delibari conuenire: cum id iucundius tum futurum sit, si ad hominum aures nouum atque integrum accedat. Habes rationem eius præremissionis meæ, quam tibi cupio probatam esse. Certè enim ego quod iudicari esse congruentius, id secutus sum. Et nunc quidem perdifficilis foret commutatio. Plura enim mihi inuertenda in eo libro, vel totus potius liber alio ordine pertexendus esset. Verum de his factis. Te amari à me mirificè, & coli, valde tibi peritissimum esse volo: neque me magis appetere quicquam, quam vt meæ erga te voluntati tua mutuo voluntas in me amando respondeat. Vale. III. Nonas Decembris, M. D. XXXII. Carpentoracii.

III.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARP.

Reginaldo Polo S. P. D.

CERTVS respondi tuis literis, quàm volebam: quod accidit spiritus imbecillitate valetudinis, quæ est grauior me non oppellit, fuit tamen mihi ad scribendum impedimento (destillatibus enim molestis dju sum tentatus) partim quod itineribus necessariis aliquantum tempus consumpsi. Vt verò primùm oportunitas scribendi data est, nihil habui antiquius, quàm literis tuis respondere: præsertim tam modestè, & tam eleganter scriptis. Summus enim tuus in illis pudor, & summa ingenitas apparet. Sed quod tu multis verbis in illis disputas, existimare te, eas laudes quas tibi tribuerim, vel ab amore profectas esse, quomnem iusticiam fallatur: vel si aliquid in eis iudicio sit dandum, id eo intentum esse, vt non quia eiusmodi sis, sed vt talis fias, quod laudes illæ te dignæ esse videantur: iccirco illam à me prædicationem virtutis tuæ dicas esse susceptam. Facis hoc tu quidem quemadmodum cætera soles, vt omnibus in rebus quascunque agis, aut loqueris, mos tuus rectus & liberalis eluceat. Sed ego facit me ab omni illiusmodi disputatione euoluo. Fateor enim

M 3 plane,

planè, quæcunque dixerim de te, omnia fuisse amoris: sed amor à vero & integro iudicio profectus fuerit. Non enim qui te amaui, talem te esse existimaui: sed quia talis mihi es cognitus, ideo amor ille à me susceptus fuit. Atque vti iam mihi tam facile mihi esset omnia explicare verbis, quæ ego de te dicitio, quam facile est ea quæ dixerim, præstare. Verum hæc habitus: non enim postulat mutua nostra benevolentia huius generis longam orationem. Illud mihi iucundissimum ex tuis litteris accidit, quod cognoui tibi esse perspectum, te à me amari: quidem facere mihi necesse est, aut omnis penitus abicitio est humanitas. Quod enim tantum in amando esse potest amatum, ut non id virtus atque amabilitas tua longè superet: tum quidem animum aduersus me, & beneuolam plenam fideli & constantia voluntatem, ita contingant mihi ea quæ volo, ut omnia rerum habeo carissimam. Quare nil restat, nisi ut paribus vti officiis amicitiam excolamus, quod ego & de me, & de te amplius polliceri possum. De iniuria quam à me videri vis Theologie facillime factam, satis me tibi esse purgatum arbitrabar. Verum qui quæ in ista denuò, & vrge, dabo operam, ut tuum ad arbitrium per me illi satisfiat. Tu modò, quod bonorum est & prudentium iudicium, ita tabellam suspendito, ut in re non liquida nullum innocentia præiudicium afferatur. A Thoma tuo accepi litteras homine tua familiaritate dignissimo, & eis studium in quibus quotidie versatur. Ei tu multam meis verbis salutem: itemque teris, quos nobis amicos esse seis. Paulus febri laborauit plurimos hos iam dies: ei tamen melius esse incipit. Itaque spero de illius salute sumus. Is si valuisset, non defuisset officio scribendi ad te, tui certe memoriam (ut debet) summa cum benevolentiaque conferuat. Vale mi Pole. Carpent. Prædie Julij M. D. XXXIII.

IV.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Reginaldo Polo S. P. D.

ACCEPI tuas plenas officij & humanitatis litteras, omnemque in illis probi ac præstantis ingenij tui, & pristini erga me amoris imaginem penitus recognoui. Quorum utrumque quantum faciam, nihil attinet nunc me scribere. Vtroque quidem certè ita delector, ut nihil mihi accidere possit optatius, quam me abs te tali viro diligi. Sed quæ à te de prætermissione officij scripta sunt, quodque in eo videris vereri, ne aliqua abs te culpa suscepta fuerit, amabo te mi Pole, sint ea ex mutua nostra benevolentia penitus sublata. Non enim recipit amicitia notæ

affectiones huiusmodi: nec tu peccare prætermittendo officio po-
 tes. nec ego animum tuum aliter atq; est interpretari. Quem cum
 officiosissimum & amantissimum mei esse cognoscam, non ex e-
 ventis tua mihi voluntas, sed ipsa per se & sua sponte spectata est.
 Eandem desideravi non nunquam tuas literas: neque id meher-
 cule invidia: quid enim est illis quod me delectet magis? Verum
 ita desideravi, vt ego illa me voluptate carere molestè fererem:
 non vt te officio aut amicitia deesse arbitrarer. Cui tamen me-
 aliquando intermissæ voluptati sentio nunc à te cumulatè satis-
 factum esse. Caue enim putes, quicquam mihi accidere potuisse
 tuis literis dulcius. Quæ cum totæ vndique, tum illa me ex parte
 præcipuè delectarunt, qua tu Socraticè nimirum & vrbane excu-
 sanonem tibi non scribendi ab orationis inopia & exilirate re-
 pereras: qui rotus elegantis ironiæ locus, & vultum mihi & ani-
 mam suavissima hilaritate aspersit. Obsecro istòsne tu riuulos
 squallentes & aridos, aut tenui aquula interdù fluentes vocas?
 qui multi ita currere visi sunt abundanter & largiter, vt appareat,
 non tenuè, sed vberissimum & eundem perennè fontem illa funde-
 re. Quanquam hoc quidem de te mihi iam dudum persuasum ha-
 buisse, quæ concupiuisses, omnia effecturum esse. Notū mihi erat
 ingenii tui, nota virtus. Ardor autem ille, qui animis præstan-
 tibus ad appetendas res magnas comes adesse solet, nihil mihi
 non dete vel maximū pollicebatur. Speravi itaq; fore, nec sum
 deceptus, vt tu ad istam ipsam, in qua nunc insistis, doctrinæ & e-
 loquentiæ coniunctam laudem peruenires. Quapropter & gau-
 deo pro amicitia, & tibi gratulor. Illud aliquantū egre fero, quòd
 videre quasi videor, hæc à te ipso ornamenta contemni: quæ meo
 quidem iudicio tanta sunt, vt sine his constare ne illa quidè rectè
 queat, quæ tu omnibus anteferenda iure optimo putas. Quo de
 genere quoniam bis iam à te sum lacesitus, tempus non alienum
 videri meam tibi sententiam breuiter exponendi. Sacrarum re-
 rum studium, & disciplinam tibi placet rebus ceteris anteponi.
 Quod ego quoq; tecū vna confiteor. Cur ergo in artibus reliquis,
 & maxime in philosophia, tempus conterimus? Quia nequimus
 ad fatigam sine fundamento, & sine parietibus peruenire. Quid
 ista quædā curanda nobis sunt, vt non in vno illo ipso, quod o-
 ptimum est, omnia nostra studia ponamus? Ad quod dicendum
 est, esse boni patrisfamilias totius domus tutelam & procuratio-
 nem, non vnius duntaxat partis gerere: verum ita totius, vt potiss-
 imè quæq; in ea diligentius curentur partes. Et quoniam de do-
 mo & de ædificatione mentionem fecimus: quis nō videat, Theo-
 logiam, quatenus incipientiæ ratione & genere reponatur, sine
 philosophia stare ipsam per se, & se sustinere non posse: vt tranque
 vero minus aptè manus tuæ suum, si à copia & facultate dicere

di deferatur? At enim mundana ista sunt, & celebritatem et laudibus quaerunt, vulgi que rumusclos & laudantium culas appetunt. Sunt enim nonnulli usque ad eod rudes, ut hoc quoque de diosis bonarum artium hominibus conentur obijcere. Quibus pro merces externa ingenios moueat animos, parum que in fructus voluptatis que sit, cum quis quid facit, ut id apte ac venuste, & sine labe vlla macula que efficiat. Nam laus quidem adueritiam res est, & in aliorum potestate sita: ad quam qui primis praecipue contendunt, ij non verè, neque ex animo bonis artibus, sed per simulationem daant operari. Omnis autem ingenii virtutis actio premium ipsa sibi in se continet, si ad perfectam speciem sui quaeque generis perducatur: ipsaque rerum generum pulchritudine contenti sumus. Quod si decor ab oratione remouendus sit, cur non idem etiam à moribus non ijs dico quibus inest virtus, quae ipsa quoque non alio fructu & emolumento, quam suo decore spectanda est: sed de eis loquor moribus, quae in gestu & omni motu corporis, ipsaque vocis atque vultus conformatione liberali, bene institutos homines ab aegrotibus discernunt. An est quisquam qui reprehendere iure queat, epus seruus coram domino suo non modò fidelis atque frugi, verum etiam sine sordè, cultu honestiore corporis studeat apperere? Et iam ista ad summi boni adeptionem minus necessaria sunt. Non sint: adiuuant certè, hocque saepe efficiunt, ut multi ad illud expectandum procedant comitatio res. Et sanè videndum est, si cum eidam amputemus que caetera, & tantum quod summe de necessarium relinquamus: ne dum diuini volumus planè fructus humanitatis partem nullam teneamus. Sic modò nobis hoc tantum, quod vti que esse debet, ut omnia, in nobis si qua meliora sunt, accepta Deo penitus referamus: ea que ad eiusdem vultus gloriam conferamus. Hoc animo qui fuerint, cum in ijs quae suscipiant actionibus, rebusque quas gerent, summam sibi dignitatem operis proponant, summamque pulchritudinem, inquam eam amore & studio incitati ferentur: tum non erit in his talibus pertimescendum, quod inani laudis cupiditate deducti, à summo bono deficiant. Itaque ego & liberalibus artibus, quoad in illis nos, quantum proficiamus, non penitet, & imprimis philosophiae operam dandam puto, sine qua (ut dixi) nec Theologia quidem constat. In qua quod scribis te ita tempus omne consistere, ut ad caeteras artes atque scientias nihil spatij tibi ne respiciendas quidem relinquatur, non satis planè intelligo quid dicas. Patieris autem me pro nostra familiaritate, & meae ac tuae naturae ingenuitate liberè agere tecum. Non intelligo, inquam, quid hoc tantum tuum sibi velit studium. Nam si ea tantum nobis percipienda sunt, quae ad eruditatem nos tantum, & ad ornatum

Effeceris hoc mihi, vt quod sine onere aliquo tuo & sine incommodo fiat, cupiditati in hac re mos geratur meæ, magna mecum cunctitate mediustidius affeceris. Quod vt contendas & emittas, magnopere à te peto. Vale. IX. Calend. Decemb. 1534.

V.

IACOB. SADOLET, EPISC. CARPENT.

Iacobo Simonetæ Episc. Pisauri S. P. D.

SEMPER cognoui singularem in te prudentiam. Amorem vultu erga me pluribus iam rebus etiam expertus sum. Sed crede mihi, posteriores literæ tuæ vtriusque rei certissimū testimoniū mihi astulerunt. Nam & cū beneuolentia consilium, & in consilio beneuolentiam erga me tuam omnem ostendēre. Itaque ego, hominimē timidus, qui ea quæ scripseram, curauerā etiam vt viderentur isti ipsi quos contra videbantur esse scripta, vt eorū iniquissimi in miserorum fortunas imperus magis refringerentur, cum me non periculi mei cogitatio, sed officium & pietas imprimis mouerent. Vt primū literas tuas legi, statui esse nefas, non parentis sapientissimi atque amicissimi hominis auctoritati: verusque sed tui procerū, atque omne argumentum alia quadā ratione explicauī. Quod ipsum, librūque totū vnā inscripsi, atque mihi hominū summa virtute ac omni dignitate ornatissimo Federico Protoposito Archiepiscopo Salerni, quocū magis mihi vltus, & omnium officiorū summa necessitudo intercedit, qui nūc in Italiam proficiscens, Venetijs imprimendum curaturus est. Quod si mihi librorum copia fuisset, libenter tibi illū ante legendum misissem, vltusque essem tuo potissimum iudicio: cui plurimum profecto tribuo. Sed in summa inopia & difficultate eorū qui describerent, feci quod necesse fuit: statuique esse cōmodius ad plurimorum manus cū celeriter deuenire, quā ad vnus serō. Quamquam vnus tu mihi pro pluribus semper futurus. Sed ignosces festinationi huic meæ, multis enim de causis properaui vt ille liber quā primum in publicū exiret. Tu tamen sic eum legito vt si res in integro sit. Multa enim alia paro ac meditor, quibus accuratè pendendis atque examinandis opportuna semper mihi futura est doctrina & admonitio tua. Sed hæc hæc hactenus. De honore tuo quod ad me modestissimè atque humanissimè scribis, scito me hunc ipsum honore quo præditus sum, multo grauiorē illi iudicem remque putare, posteaquē tu ad eundē es vocatus. Facit enim tua etiam virtus, & præstans in omni iustitiæ laude integritas, vt nullus honor tantus sit, quem tu dignitate personæ tuæ ornare amplius careque non possis. Sed hæc quoque, quæ longiorē desiderant rationē, in aliud tempus reiicienda sunt. Tu valebis, & nos diligēs

ges, tibiq; persuadebis, te à nobis verè fraterno animo amari & coli. Carp. XVI. Cal. Junij, M.D. XXIX.

VI.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Hieronymo Nigro, S. P. D.

Tuas literas accepi XV. Calen. Aprilis ex Vrbe datas: quibus minificè sum delectatus, sunt enim totæ rhetorum, nec solù discretè atque eleganter, sed ab eo etiam scriptæ, cuius charissimam habeo erga me voluntatem. In quibus quæ de vrbe & rerû vrbianarum statu ad me scribis, sunt illa quidem acerba & misera, nec possunt non dolore animum tantæ rerû commutationis miserericordita commouere. Sed tamen debemus aliquando esse viri, & ea fortiter ferre, quæ mutare minimè possumus. Quamobrem alia sequimur, & quæ magis ad nos pertinent. Est autem imprimis mihi Nigro tibi gratulandum, quòd eum ex rectissimis studiis rusticis allicuitur es tuorum laborum & vigiliarum fructum, ut spe iam certa ad immortalitatem niti posses. Cuius diuino illo cupiditatis ardore qui semel correpti sunt, quid mirum, illis si deinde forderit illa omnia quæ vulgo habentur amplissima? & ad aliud vitæ feruoræ genus? Obscurum in populo illud quidem: sed cælesti vitæ imprimis accommodatum. Quod ego summa eum voluptate animi possideo & colo. Neq; verò arbitror maius mihi munus à Deo immortalis potuisse tribui, quàm hunc animi sensum vitæ quæ rarum, in quo illa tantum procurans, quæ huius officii & muneris, quod sustineo, propria sunt: quod reliquum est tēporis, in eis studiis delectationibusq; consumo, quæ digne sunt viro, qui quidem sit vir hoc est, qui actionû consiliorumq; suorû non populari iactationem & laudem, sed Deum veramq; sapientiam constituat sibi finem. Quocirca tibi facilè credo affirmanti, apperere te eandem vitam, mecumq; esse cupere. Noui enim omnes sensus animi tui cum propensos ad quietis studium, tum moderatione concordiaq; placatos, ut verè beatæ vitæ desideriu, sibi in re ceterarum rerum non corrumpat cupiditas. Quod scribis autem quo minus ad nos, ut constitueras, accedere potueris, corporis morbum tibi prius, deinde itinerum pericula fuisse impedimentis: sanè quàm moleste fero. Sunt quidem omnia (ut scribis) hisque ita perturbata, ut ignores planè quo in loco potissimum consistendû sit. Sed si quod vsquam vestigium remanet certam tunc quietis & ocij, in his certè est locus, in quibus homines natura magis quàm legib. ad sedatam & tranquillam vitæ accommodati sunt. Vix audeo tibi exigua deferre, cuiusmodi sunt mea. Sed tamen qualiacunq; sunt, parata tibi semper non minus volui esse.

esse, quàm mihi: tibi habere hoc debeas persuasum, mansurum
semper apud me & fidem, & constantiam semel susceptæ erga
benevolentia. Ego hic habeo cum Musis rationem, verum di-
nionibus: iam quæ commentarium scripsi in Psalmum nonagesi-
mum tertium: quem cum legeris, cognosces, posse res sacras et-
iam Latinè, ornate quæ perscribi. Non quòd id à me perfectum
sit: sed eius rei certè simulacrum quoddam est à nobis & imitatio
adumbrata. Hunc iam mihi homini omni virtute & dignitate
amplissimo, mihi quæ veterè amicitia coniuncto, Federico Pro-
goso Archiepiscopo Salerni: qui nunc in Italiam proficiscens
librum Venetijs imprimendum est curaturus ab Aufalano no-
stro, cui hanc me debere confiteor gratiam, si modò hæc gratia
ac non onus potius & labor. Nam ipsius Federici nomini libere
dicatus est. In his ego nunc versor cogitationibus. Literas col-
præcipue, ab his cum relaxo animum, refero me ad agriculturæ
oblectamenta. Habeo autem prædià quædam rustica, quæ ve-
strum quemuis, qui estis vrbani, delectare etiam possent. In his
suburbanos hortos, viriditate, ornatu, copia tam aquarum quam
arborum lectissimarum imprimis nobiles. Hos ego inuiso fru-
quens, capio quæ haustus amœnioris cæli. Hoc enim Sæoniam
est, sic didici ex eius schola. Quare ex eo, narrabit tibi quo ille pa-
cto fieri oporteat. Qui quòd viuir, quòd saluus est, quòd, sicut
confluit, Democritio more rider & despicit omnia valde multa
hercule gratum est. Semper ille quidem amabilis. Sed nunc et-
iam magis, quod ex magna amicorum & iucundorum hominum
turba nobis est penè solus relictus. Tu illi multam à me salutem
item quæ cæteris, qui ex illa veterè nostrâ iucundissima sodalita-
te sunt reliqui. Tu vale, Niger, & nos dilige. Paulus mihi & in mo-
ribus, & in literis apprimè satisfacit. In quibus tantos iam habet
processus, ut mihi ipsi magistro sæpe fiat monitor, *τοῦ μὲν πρὸς
τοῦ κρείττους διδασκάλου*: hoc in eo optimè quadrat. Ita confido
magno eum & familiæ nostræ, & amicis omnibus fore ornamento.
Is tibi reddit salutem plurimam. Vale. Carpent. XVI. Calend.
Iunij, M.D.XXIX.

VII.

HIERONIMVS NIGER IACOBO SADO-
leto Episc. Carpent. S. P. D.

Satis non fuerat, me è naufragio illo emersum, ad patrum
litras adnataste, nisi ad spectandos deflagrate vrbis cineres
rediissem. Sed is est rerum itatus, atque ea totius Italiæ calamitas,
ut nullus sit angulus, in quo non aut hostes sæuiant, aut Tyranni
dominentur. Quare hæc in iuria gratulandum tibi est, quòd
in tra-

in tantis tempestatibus, sis propè vnus in portu: fructusque vitæ
 petras eos, qui a sapientibus viris maximi, iucundissimique
 habentur. Quem sanè portum & exoptari ipse semper, & tu, quæ
 tuæ est benignitas, communem mihi esse voluisti. At nescio quo
 pacto me ad istum aciem, cursumque dirigentem, resantes ventî
 repperunt. Quum enim recuperata valetudine ad te proficisci
 statuissem, cognoui, mare Ligusticum hostili classe, Cisalpinam
 omnem Galliam Hispanorum prædiis teneri. Omnes denique
 aditus ad eas occupatos, interclusosque esse, vt ne Dedalus
 quidem (quod aiunt Poëtæ) turò istuc aduolare potuisset. Ita-
 que Romam veni ad V. Idus Febru. adductus potius patriæ ta-
 ctio, quam desiderio Vrbs: Multa enim erant illic, quæ me mo-
 lesta adficerent, cum priuata, tum publica. Nam et si nostra illa
 regio & natale solum, loci natura, atque humana ope munitis-
 sima est: omni que seditione, & ciuili vacat discordia: ad hæc mi-
 hi debet, quod ad commoditatem victus, & ad vrbana vitæ
 splendorem pertineat: sustinet tamen diuturnū & grauisimum
 bellum, quod exinanito ærario, vectigalibusque diuenditis, pri-
 uati ciuium fortunis geritur: nec ordini quidem nostro parci-
 tur, nouo more, & ne quicquam reclamante Pontifice Maxi-
 mo. Quod sanè incommodum nota tibi exilitas mei sensus ferre
 non poterat: præsertim quum rata non fuerint beneficia, quæ
 Pœnter Maximus in me olim te fautore contulisset. Quam ob-
 rem diueri huc, eo scilicet animo atque consilio, vt cum primū
 percontatus bellicos istuc liceat proficisci, vras liberalitate tuas
 tecumque fruar isto otio, nisi tu fortè de reperienda vrbe cogites.
 Quod quidem consilium nec mihi facillè probatur, nec opinor
 pro tua prudentia tibi probatum iri. Quis est enim tam ignarus
 rerum ætimator, tam leuis, qui cum quieti & honesto otio flo-
 rentem urbem & amplissimum locum posthabuerit, mox euerse
 vbi rebusque perditissimis, otium cum dignitate posthabeat?
 Nolo tibi ea commemorare, quæ vulgi animum mouent, amif-
 se nos hominum frequentiam, splendorem, parentem omnibus
 fortune campum: quibus omnibus (vt tute sapientissimè ad me
 scribis) vitius est carere, quam abundare. Illud vnum quod per-
 magni ipse semper ætimesti, non præteribo: amifisse nos erudi-
 torum virorum iucundissimam consuetudinem: qua sic care-
 mus, vt vix vnum aut alterum inuenerim, qui cum Latinè in La-
 tio loqui possem. Omnes enim ferè aut naufragio illo perie-
 runt, aut tempestate compulsi sunt in longinquas oras, mentio-
 nemque ipsam vrbs haud immerito reformidant. Superest ta-
 men ex sodalibus nostris Sauiorum Princeps, illo eodem vul-
 tu, acque animo, quo iam pridem fuit. Quem cum fortè offen-
 ditum in via hilarem, & non minus curis dispoliatum, quam for-
 tunis:

tunis: continere risum non potui tanto in luctu & squalore civi-
tatis. Utinam, inquit, cum philosopho ambulassem. Hispania
miles tractavit me pessimè. Hæc habui, quæ ad te confestim tra-
berem. Nam pueri tui mihi denuntiarunt, proxima nocte ce-
cum hominem in provinciam istam discessurum. Clemens Pen-
tifex Max. è morbo tandem convaluit. Quotidie in ore habes
diuinum consilium tuum, de professione ad Cæsarem, & de pace
publica: quo quidem consilio si integris rebus visus fuisset, non
laborarem. Cura vt valeas: & Paulo fratris filio meis verbis
plurimam dic salutem. Vale iterum, & me vt facis ama. Roma
XV. Calend. Aprilis, M. D. XXIX.

VIII.

IAC. SADO LETVS EPISC. CARP.

Hieronymo Nigro S. P. D.

NON mediocriter delectauerunt me literæ tuæ Idibus Aprilis
data, quas ego ad XI. Calend. Iunij accepi. Nam & a-
moris tui erga me, vitæ illud quidem, sed tamen semper opor-
tum, & mihi iucundum testimonium attulerunt: & multa vt fac-
rem effecerunt, de quibus audire antea auebam. Imprimis quæ de
statu tuo, de quo quod animo parato & parato ad amplecten-
dum otium es, & tibi valdè gratulor, & agnosco moderationem
tuam: qui in illis fluctibus hæc iactaris, vt fortunæ quidem neque
cedas, vel obsecundes potius, quando in altum dudum prouectus
es: idq; non tam iudicio tuo ab initio, quam vi quadam & tem-
pestate: veruntamen portum semper ex illis spectes, & tutam
magis ac tenuem, quam periculis copiisque coniunctam sedem
iam pridem expetas fortunarum tuarum: nihilque tantopere co-
pias, quam toto animo vacare studiis honestissimis. Quæ volun-
tas docto & libero homine digna, si semper laudis fuit optimis et-
iam temporibus, quid censes perditis? neque eò dico, quòd enim
in qua nunc versaris, vitæ rationem esse improbandam putarem:
sed vt hanc illi multò anteponeam quatenus ea saluo officio pos-
sit suscipi. Sed vt liberæ virtutis deligere id quod est optimum
ita occupatæ atque constrictæ consolari se spe bona. Quod ut
cum facis, nò paruam iam nunc obtines eius tranquillitatis pace-
rem, ad quam totus propensus es. A Bembo meo acceperam literas
paulò ante quam ad me essent allatæ tuæ. In his de illo Seneca-
tus consulto, & de suscepto onere conscribendis res Venetorum
gestas multa mentio. Sed vt ipse rem arbitretur fore magni mo-
boris, vt quæ delata inopinanti sit, neque vnquam antea in illa
meditatione curaq; versato: gaudeo factum esse iudicium hæc
honorificum ipsius dignitatis eximieq; virtutis. Nunquam enim
probo

profecit illa aeterna suorum monumentorum memo-
 riam illi commendasset, nisi summi viri ingenio, atq; eloquen-
 tia, suas quoq; laudes illustiores futuras iudicauisset. De Leoni-
 comate factum. Optimū virum & doctissimum amissimus: quem
 ego amabam merito illius plurimum: neq; vniquam viderā ho-
 minem, nisi quod virtus, eximia praesertim, nunquam non cuius
 nostrum conspecta est. Quam obrem doleamus nostra id quidem
 magis, quam ipsius causa: qui, vt scribis ipse, ad certam & veram
 vitam immortalitate iam translatus est. Verum nostro quoq; do-
 lori ea res fuerit solatio, quod expressam habemus imaginē pra-
 stantissimi viri in eis libris, quos ipse & plures & scriptos egre-
 gie reliquit. Hi illum nobis referent, neque cum lugeri patien-
 tur pro mortuo. Lazarum tradere Patavij optimarum artium do-
 ctissimam iuventuti, nec scivi antea, & nunc cognosce laetor. De-
 dera ego ad eum bis terne literas, neq; vllum ab eo responsum.
 Quod mirabar, & quidem vsque eo, vt de illo nescio quid time-
 rum. Nunc video causam hanc aduersus me silentij, quod cum
 discipulis illi plus satis colloquendū est. Equidem hominis eru-
 ditissimi, & mihi coniunctissimi, omni honore & commodo plu-
 rimum sum: sed tamen me illi totum effluere ex animo, etiam
 molestē fero. Tu illi a me plurimam salutem. Quod psalmum
 mecum probas, gratū mihi. Ego perfecto Hortensio, in quo qui-
 dem nunc elaboro, si tamē vt perficiam magnitudo rei patietur,
 toti me daturus sum ad sacras literas. In quibus & animi nostri
 voluptas plenior multo est, & ceteris utilitas paratior. Tu vt va-
 leas, & nos perpetuo diligas, veteresque nostros necessarios sa-
 lutes meis verbis, si qui in vrbe Roma reliqui iam sunt, imprimis
 a te peto. Vale. Carpentoracti, III. Nonas Iunij, M. D. XXXI.

I X.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Hieronymo Nigro S. P. D.

His diebus, cum minus commoda valetudine vterer, dedi
 negotium Paulo, vt scriberet ad te de eis rebus quarum &
 mea & tua intererat, te fieri certiozem. Quod ab illo factum di-
 ligenter fuisse nō dubito. Nunc noua re oblata, in qua tua opera
 mihi expectanda esset, statui has ad te rursus scribere: petereque
 promissa nostra beneuolentia, vt quod imprimis cupio optoq;
 quod tamen ipsum non ad meum illum priuatum commodum,
 sed ad officij nostri duntaxat & muneris functionem pertinet: in
 ea assistendo & operam mihi tuam, & studium praebere velles.
 Res porro ipsa sic se habet. Quo tempore veni mi Nigro in hanc
 praouinciam, non vt peregrinaturus in ea, sed vt domicilium

VIR 22

vita constitutus: hominum quidem horum virtutem, mansuetudinem, comitatem, probavi statim ex initio, amareque occurrere animumque induxi, ut quod mihi necessarium per leges & religionem faciendum esset, id etiam à me prolixè libenterque fieri hoc est, ut his essem quam maximè studio benevolentiaque coniunctus. Sed inter multa quae mihi erant voluptati & delectationi, illud vnum aegro animo ferebam, quòd nullam in his nationibus bonarum literarum cognitionem, nullum inesse studium optimarum artium videbam. Nec verò id facile ego pati poteram: ut cum à me mei ratio postulatet officij, ut quacunque possem, populis meis commodarem: earum adeo rerum, quae bene ac beatè viuendum pertinerent, hanc vnam rem sic abesse sine rem, in qua (ut mihi quidem videtur) vel beata praecipue vita continetur. Itaque quoad potui, hortando, rogando, commonefaciendo, aliquos tandem induxi, ut suos cupiant liberos erudiri his literis, quas nos appellamus optimas. Nam antea nulli erat hic arti neque scientiae quicquam loci, nisi iuris civilis peritiae: quae exspectabatur ab omnibus, non ut discerent homines viuere liberaliter, sed ut lucro & aerae consulerent. Nunc videtur in animis aliquorum eiusmodi semina esse iacta, ut si doctoris copia & facultas, ingenuas illas artes & disciplinas, quae nos eo vehementius probare soliti sumus, quòd animos illos decet ac instituunt non deseruire pecuniis, sed ab omni illiusmodi cupiditate, vel labe potius solutos esse, in honorem adduci potius confidamus. Quanquam rei euentus in nostra potestate non est exemplum certe introducere, & ordiri principium aliquod, sed busque bonis nec opera, nec studio, nec auctoritate deesse, hominis est non sibi vni, sed & patriae, ciuibus, & communi eundem vtilitati seruientis: quam nos imprimis rationem vitae voluntatemque instituiuis sequi. Est autem in ciuitate hac conuentio quidam monachorum, quorum rector maximè cupiditate haec incensus est: Graecaeque & Latinae literas cupit in familia sua propagari. Idemque vniuersae prouinciae Narbonensis praesertim rectorum ordinis sui conuentibus: ut videatur huius praecleari amoris semina in plures coetus hominum esse disseminaturus. Sed (ut dixi) magister nobis deest & auctor, & iuuentum quasi quaedam moderator, huic idoneus muneri: quem si nancisceremur, profectò, aspirante nostris conatibus Deo, aliqua hic quoque exortatum iri ingenia, quae ad nobilissimarum artium adspicendam laudem egregie apta existerent. Hunc nos magistrum & doctorem à vobis quaerimus. Habetis enim istic (ut ego arbitror) ratiorem copiam. Sed eum esse huiusmodi oporteret, qui medicamentis rebus posset esse contentus. Nam ne nos quidem in optimis admodum infaniamus. Si Graecae nouerit probe literas, Latinae

orem mediocriter: ita tamen, ut vitia orationis promptè difcer-
 nat: habeatque docendi, & instruendi planam ac facilem ratio-
 nem, poterimus eo nos esse contenti. Merces sanè illi à nobis
 perfoluetur, aurei nummi quotannis sexaginta: victumque &
 redum commodè ut habeat curabitur, ad eandem videlicet mo-
 deratam & mediocritatem. Nunc cum videas mi Niger quantæ
 hinc mihi curæ res sit, & quàm sit recta & honesta ratio huius
 consilij mei: peto à te pro nostra summa coniunctione, ut cu-
 ram & cogitationem aliquam suscipias, quo huic rectissimo stu-
 dio nostro facias: aliquemque nobis inuenire studeas, qui sus-
 ceperat partes hac in re amoris & pietatis erga hosce populos no-
 stræ, meamque optimam in meos voluntatem ipse te explicet.
 Quod si vaquam videro fieri, ut hi quos charitate nimirum Chri-
 stiani in filiorum loco diligo, se sententur eas artes, quæ liberales
 sunt, amocantque ab omni sordida & inquinata cupiditate ha-
 bendi: nec ego illi (crede mihi) cuiuscunque opera hoc assequar,
 plane me obstrictum, & in perpetuum obligatum esse profite-
 bor: omnique studio diligentiaque curabo, ut suum is huiusmo-
 di officium non malè à se positum sit iudicaturus. Hac eadem de
 re ut Lazarum nostrum appelles, cum eoque accuratè colloqua-
 re, vehementer à te peto: mihi que ut primo quoque tempore re-
 spondas. Vale mi Niger, & Bembo meo, summo viro, plurimam
 salutem verbis meis dic. Carpentoracli, IV. Nonas Maij. M.
 D. XXXIII.

X.

IAC. SADOLEYVS EPISC. CARP.

Hieronymo Nigro S. P. D.

Est literas tuas, ad Paulum quas misisti, in quibus amor
 tuus pius erga me se ostendit: nouus ille quidem mihi
 nunquam, sed tamen semper & optatus, & dulcis: quem & feci,
 & faciem mihi plurimi. Salus ad me per te missa à veteribus
 amicis, mihi iucundissima fuit. Nec quicquam est omnium re-
 rum quod libentius faciam quàm usurpare crebro memoriam
 eorum, quos charissimè semper constantissimeque dilexi, Esini,
 Celery, Petrasanctæ, Thebaldæ, Blossij nostri, etiam Saxoniae
 struente hominis, quem audio magnis de Republica occupatio-
 nibus impeditum, quotidie minus se vobis fruendum præbere
 posse, te vero mi Niger amo ut debeo, abs te que peto, ut eos ami-
 cos a me resalutes, quos modò nominavi, & omnes præterea re-
 liquos, quos antiquæ academix esse cognoueris. Contarentum
 patronum tuum non amo solum, sed etiam veneror: & eum hoc
 et scribo, ut neminem illi in optinarum artium cognitione præ-

N. gona

ponam: tum verò Deum immortalem, diuosque omnes con-
stans, sic planè statuo, nec meliorem virum, nec sanctiorem ho-
minem, nec amantiorem veritatis, pietatis, sinceritatis, et opor-
tunitatis posse. Itaque tanto & amore & cultu illum pro-
sequor, quantum tantarum & tam præstantium virtutum cau-
lentis postulat. Me ad concilium affuturum esse, si id habebim,
dubitare potes? Quanquam enim magno mihi ea res erit
commodo: tamen dare operam Deo, & illius honori ac nomini
deservire, quantum quidem in me erit, ita mihi constitutum est
ut etiam si sit vita mihi in illo opere profundenda, mecum per-
clare in actum parem. Tu vale, & nos ama, tibi que persuadeo
vicissim à me singulariter amari. Ex horis nostris suburbani
IV. Nonas Iunij, M. D. XXXVI.

XL

HIERONIMVS NIGER IACOBO
Sadoleto Episc. Carpent. S. P. D.

ET si pudet me post diuturnam cessationem nunc ad te re-
dere: tamen non dubito, quin pro tua in amore constantia
mea (si qua fuit) negligentia benignus interpretis sis futurus.
Præsertim cum nihil esset priuari quod scriberem: publica res
omnia copiosè ab aliis ad te perscribi non ignorarem. Nunc
tem cum decreuerim ex urbe discedere: te, quem omnium con-
siliorum meorum, non modò conscium, sed autorem etiam sen-
per esse volui, fas est professionis meæ causas, rationesque cogno-
scere. Nec vereor, ne non consilium tibi probetur meum: cum
me semper non solum monitis, verum etiam exemplo ad qua-
tem & otium inuitaris: quicquid veteri meo instituto intelligi
me non opum, aut honorum cupiditate, sed officio ac beatus
sientia ad urbem fuisse reuocatum. Cui quidem officio ac fructu
cum iam satis factum à me fuerit, videret planè desipere, nisi quod
reliquum est ætatis, mihi ipsi, hoc est meis studiis darem. Quan-
tobrem constitutum habeo ad Calendas Maias Parauum pro-
cisci, nactus opportunam occasionem, quòd eodem tempore
Cornelius meus Brixianorum Pontifex exire in prouinciam
constituit. Erit autem otiolulum illud meum, cui istius veri ac solius
otij simulacrum quoddam: quòd tu in oris istis pacatissimis, omni
vacuus molestia, cælestem penè in terris vitam agis: mihi maxime
maximo futura impedimento sunt. Mitto rei familiaris angus-
tias, quam etsi contempsit semper, tamen labores mei atque con-
stituta paulò æquiores facere debuissent. In quo mihi temporis in-
equitas est accusanda: ne quid in eos grauius dicam, qui ea tem-
poratione posse me perpetuis laboribus implicare, atque ab otio

ambitionem transferre cogitarunt. Quod me vehementer virges, imprimis est rei domesticæ cura. Viuit enim adhuc quidem pater, sed extrema iam ætate: forores habeo domi nobiles: fratres emisti sunt omnes, præter eum quem iamdiu in Cypro insula degentem, in nostri oblitum, rectè possumus inter mortuos connumerare. Itaq; mihi vni apprimè ad otium & tranquillitatem nato, quæ ad hoc tempus in aliorum sedulitate ac diligentia conquieuit, gratissimum iam onus gubernandæ familiæ subeundum est: spesq; illa mea tecum viuendi, quod maximè optabam, in aliud tempus referenda. Sunt hæc quidem magna incommoda, & à meo valde aliena constituro. Sed ea omnia veræ laudis atq; virtutis amor facite leniora. Quin maior mihi proposita est gloria, si tot circumfusis molestiis, in eum locum peruenero, in quem multi abundantiores oratio, atq; fortunis, peruenire minimè poterunt. Quod an aliquando affecturus sim, haud satis compertum habeo. Enitarerè, Deo hominibusq; bene iuuantibus. Proficiscar enim eo, ubi licebit veterum amicorum, doctissimorumque virorum persui consuetudine. Quæ quanti in studiis nostris momenti sit, tu maxime omnium nosti. Habebimus illic Bembum, Lazarum, Lampadium, Pierium, bone Deus, quo iudicio, qua eruditione homines? Nec dubitamus, quin & alios in dies habituri simus, peractos rerum vrbicularum, atque huius vrbis miserimi status. Taverò velim, qua consueti fide ac religione, nostram inter nos amicitiam tuearis. Et quemadmodum ego te semper absentem oculis atq; animo requiram, ita tu benevolentia in te meæ memoriam apud te interire ne patiaris. Quod equidem adscribo, non vt timens, sed vt amans. Literas tuas ad Petrum Bembum, quas mihi dedit Antonius, reddam diligenter: multamque illi, ac cæteris amicis salutem dicam tuis verbis. Illic otiosus plura ad te, literasq; ad Antonium, aut Binum mittam. Idem ipse si facies, erit mihi quàm gratissimum, atque vt facias oro. Vale omnium qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt beatissimè. Valere etiam volo Paulum à quo literas accipere opto. Romæ. IV. Calend. Maij. M.D. XXXII.

XII.

IACOB. SADOLET. EPISC. CARPENT.

Ludouico Pariseto iuniori S. P. D.

Teo tuum carmen: idque mirificè probauit: est enim quantum ego possum iudicare, cum doctum & elegans, tum quo in genere esse vis, eius generis numeris omnibus absolutum. Sed eius ipsius argumentum carminis aliquandiu me suspensum, atque accipitem animi tenuit: dum uequirem fati cōiectura per-

N 2 spico.

spicere, quid tu in illo tibi propositum habuisses. Nam si con-
 tum & cultum reprehendis orationis, eosque obiurgas, quibus
 etis verbis, grauibusque sententiis sua sensa exprimunt, sequen-
 tuntur, vel quae ab ipsis emittuntur, prodeant limatiora: tunc
 tibi laqueum tendis, tute ipse te implicas: eos enim acculant
 qui studium & operam polienda orationi dant, nō decuit ipse
 polire & disertē loqui. Quod si ego is essem, qui mihi hanc
 elegantiam adsciscerem: responderem tibi id quod verissimum
 est, debere nos partus eos quos gignimus, optare nasci quos
 perfectissimos: nihil earum desiderantes rerum, quae ad vilita-
 tem & ad decorem, corpore, animo, vita continentur. Hoc
 non solum in filiorum sobole corporea, sed multo etiam magis
 in foetibus ingenij natura nobis esse dicerem infutum: neque
 quam naturalem hanc in nobis cupiditatem iure fuisse a quo-
 quam ut vitium obiectam, quae non ad popularem famam prima
 & maxime, sed ad expletionem naturae spectet atque pertinet.
 Sed quoniam meum negotium non agitur, videntur aui. Ego
 illud pro aetate & consuetudine mea non inuitus admoedo-
 ne te ab illa ratione falli sinas, quae tibi fortasse bona vilia esse
 quidem existimas ita esse, ut scribis, nitorem, & copiam accur-
 sermonis, veritati fucum & falsum colorem obducere. Non enim
 ita se res habet. Nec qui in sacris literis disertius explanandis
 uigilant, eiusmodi provinciam suscipiunt, ut parafaciant verita-
 tem, quae ex diuina legis oraculis aperte & perspicue luce
 clara est, neque eget ad demonstrandum ingenio aut interpreta-
 tione cuiusquam. Sed refrigeratos iam pridem mortalium
 mos, ad pietatis studia rursus capellenda mouitis & cohortatio-
 nibus suis conantur accendere: quod sine vi aliqua dicendi res-
 borum grandium, & apte significantium copia, commode fieri
 non potest. Quare meum iudicium est, & semper fuit, non solum
 licere Christiano homini, verumetiam, conuenire, atque ad hoc
 opus esse, si suo is rite officio fungi velit, excollere orationem
 quae legentibus magis profutura sit, & magna praepotenti
 Dei opera vberius explicatura: laudemque ab hominibus (quae
 modò princeps ipsa spectata non sit, eaque nobilium vni-
 Deum referatur) tanquam accessionem quandam non penitus
 aspernandam esse. Quod ego te quia facere mihi visus es, ut de-
 te ad scribendum accurate & subtiliter, & collaudo nunc quo-
 dem, & in posterum quoque in eo ut perseueres, vehemen-
 ter hortor. Valc. Carpent. XVII. Calend. De-
 cemb. M. D. XXXIV.